

KONUNGARIKET LIBYEN — ETT NYTT KUWAIT?

Av konsul *CLAES NYMAN* och civilekonom *CARL-JOHAN BOUVENG*

LIBYEN HAR LÄNGE betraktats som ett av Afrikas fattigaste och mest efterblivna länder med en nästan total brist på naturtillgångar, ett mycket primitivt jordbruk samt en av ekonomisk utveckling och standardstegringar ganska ointresserad nomadiserande befolkning. Denna karikatyr av landet torde fram till 50-talets början ej ha varit helt missvisande, men därefter har förutsättningarna för landets framtid i två viktiga avseenden förändrats; landet blev 1951 ett självständigt kungadöme och vid ungefär samma tid fick de framgångsrika oljeprosppekteringarna i Sahara världens blickar att åter riktas mot Nordafrikas ökenområden. Sålunda började man inom oljekretsar fråga sig om inte även de libyska öknarna kunde dölja rika tillgångar. De libyska myndigheterna var dock till en början ganska negativt inställda till de stora oljebolagens ansökningar om tillstånd att företaga prospekteringar, då man fruktade att de utländska företagen skulle komma att exploatera landet och äventyra den nyvunna politiska självständigheten. De första oljeprosppekteringarna gav ej särskilt

uppmuntrande resultat, och det dröjde ganska länge innan man fann oljekällor med förutsättningar att kommersiellt utnyttjas. Så snart det blev bekant att oljeförekomsterna i Libyen sannolikt var betydande, har emellertid de flesta större oljeföretagen sökt erhålla eller erhållit koncessioner. Dessa utgör för närvarande något över åttio till antalet och bearbetas av ett 20-tal bolag från USA, Storbritannien, Holland, Italien samt Frankrike.

Geografiska förhållanden

Libyen är ytmässigt Afrikas tredje eller fjärde land — ca fyra gånger större än Sverige — och denna stora yta består till ca 85 procent av öken. Landets nordgräns utgöres av en nära 200 mil lång medelhavskust, medan landgränserna löper i öster mot Egypten, i söder mot Sudan, Tshad och Niger samt i väster mot Algeriet och Tunisien.

Landets befolkning uppgår blott till ca 1,3 miljoner och är koncentrerad till kustområdena. Sålunda har den längs kusten i landets västra del belägna regionen Tripo-

litanien nära 70 procent av befolkningen och regionen Cyrenaica, också vid kusten, drygt 25 procent, medan Fezzan, som omfattar större delen av landets inre, blott svarar för 5 procent. Ungefär 95 procent av befolkningen är muhammedaner av arabiskt och nordafrikanskt ursprung. Det har uppskattats, att 25 å 30 procent av befolkningen bor i städer, främst Tripoli och Benghazi, 45 å 50 procent är bofasta på landsbygden och ca 25 procent nomadiserande med boskapsskötsel som huvudnäring. Libyens icke-afrikanska befolkning utgöres huvudsakligen av ca 40 000 italienare och ca 12 000 engelsmän och amerikaner, varom mera nedan. Befolkningsstillväxten beräknas av en av Världsbanken till Libyen utsänd delegation¹ till $1\frac{1}{4}$ å $1\frac{1}{2}$ procent — en låg siffra, som dock ej beror på ringa nativitet utan på en mycket hög spädbarnsdödlighet; myndigheterna har dock på sistone vidtagit åtgärder för att få till stånd en förbättrad hygien och sjukvård.

En »dual economy»

Libyen utgör ett gott exempel på vad nationalekonomerna brukar kalla en »dual economy», en ekonomi bestående av en högt utvecklad exportsektor med stora utländska ekonomiska intressen och en »subsistence sector», där huvudpar-

ten av den inhemska befolkningen lever på ett sätt som i ringa utsträckning påverkats av detta århundrades förändringar. Landets nationalinkomst beräknades 1958 — senare uppgifter har ej stått att erhålla — av Världsbanken till ca 780 miljoner kronor eller ca 600 kronor per capita och den privata konsumtionen till blott ca 400 kronor per capita, en siffra som ändock anses ha stigit avsevärt under de dessförinnan gångna fem åren. Bruttokapitalbildningen uppskattades till 15 å 20 procent. Av nationalinkomsten beräknades blott en knapp fjärdedel härröra från jordbruk och fiske, en tiondel från industri och bergsbruk (exklusive oljeprospekteringsverksamhet) och huvuddelen av återstoden dels från allehanda serviceverksamheter som handel och transportväsende dels från byggnation och oljeprospekteringar. De utländska oljeföretagens sedan 1958 intensifierade verksamhet har emellertid sannolikt bidragit till att höja nationalinkomsten.

Mer än hälften av den libyska befolkningen är för sin utkomst beroende av jordbruket, vilket nästan uteslutande bedrivs längs medelhavskusten. Jordbrukets möjligheter är bäst utnyttjade i Tripolitanien, där också en stor del av landets italienare sedan länge är verkamma som jordbrukare. Det förtjänar noteras, att endast 5 å 10 procent av landets yta anses kunna ekonomiskt utnyttjas för fast åkerbruk, men att för närvarande

¹ Jfr dennas rapport »Economic Development of Libya», John Hopkins Press, Baltimore 1960.

knappt en halv procent av ytan brukas på detta sätt, medan ytterligare en del användes för bete o. d. Jordbrukets viktigaste produkter är spannmål, jordnötter, oliver och dadlar. Boskapsskötseln spelar också en viktig roll, inte minst för de nomadiserande delarna av befolkningen. De inkomster, jordbrukets utövare erhåller, uppgår som nämnts till blott en knapp fjärdedel av nationalinkomsten och de är därtill osäkra, då missväxt på grund av torka är en vanlig företeelse. Det är därför ej ägnat att förvåna att arbetskraften söker sig från jordbruket till mera lönande sysselsättningar, varigenom myndigheternas ansträngningar att stimulera jordbruksproduktionen — åtgärder som rekommenderats av Världsbanken — delvis omintetgjorts.

Den libyska marknaden utgör ett otillräckligt underlag för industriell produktion i stor skala och industrins framväxt har ytterligare försvårats av bristen på inhemska råvaror och bränsle. Icke desto mindre har under de senaste 25 åren ett avsevärt antal små industriföretag vuxit fram, främst i trakten av Tripoli och under ledning av italienare. Industrin är inriktad på vidareförädling av jordbrukets produkter och inkluderar bl. a. kvarnar, tobaks- och saltfabriker (statsmonopol), textilfabriker, konservfabriker, tvålfabriker samt bryggerier. Själva industrin beräknas sysselsätta 15 å 20 000 man,

jämte åtskilliga verksamma i olika hantverksgrenar såsom vävning samt matt- och korgtillverkning.

Libyen har vidare, som Världsbanken påpekat i sin rapport, goda förutsättningar att kunna skapa en konkurrenskraftig fiskerinäring, ehuru utvecklingen av denna givetvis måste bli en långsiktig fråga. Libyen har också en värdefull tillgång i sitt medelhavsklimat, vilket utgör en gynnsam grund för en turistindustri. Förutom oljan har landet få värdefulla naturtillgångar. Rikliga havssalttillgångar finns dock längs kusten, och i landet finns också bl. a. gips, natron och pottaska, vilken senare nu kan tänkas börja utvinnas, då olja hittats i närheten. I regionen Fezzan har stora järnmalmstillgångar upptäckts, vilka lär ha en järnhalt av ca 45 procent. Fyndigheterna förefaller dock att ligga alltför långt från kusten för att kunna inge stora förhoppningar om en ekonomiskt lönsam exploatering.

Oljan — en ekonomisk reserv av okänd omfattning

Landets idag enda stora och verkligt betydande mineraltillgång är oljan, och de största upptäckterna därav har gjorts först under 50-talets sista år. Förefintliga uppgifter om fyndigheternas storlek är emellertid alltför osäkra. De är i främsta rummet belägna i gränstrakterna mellan regionerna Tripolitanien och Cyre-

naica, och det förefaller som om tillgångarna vore rikast i den sistnämnda östra regionen.

Den libyska oljan — liksom den franska från Sahara — ligger transportekonomiskt avsevärt närmare den västeuropeiska marknaden än oljan från Mellersta Östern men synes kvalitetsmässigt vara något underlägsen denna. Den libyska oljan har visserligen en förhållandevis låg svavelhalt, men den är alltför vaxartad, vartill kommer att den till största delen är lätt och följaktligen icke särskilt lämplig som brännolja. Den lätta oljan kommer företrädesvis att skeppas till Storbritannien och Västtyskland, medan man avser att förädla de kvaliteter olja som har större handelsvärde vid ett raffinaderi, som eventuellt kommer att förläggas till Spanien. Om oljetillgångarna är så betydande som man tror, kommer vid en senare tidpunkt ett raffinaderi sannolikt också att anläggas i själva ursprungslandet. Två oljeledningar på respektive 120 och 190 km har redan byggts för att möjliggöra oljans transportering till Medelhavet. Den ena av dessa blev klar i slutet av förra året, vilket möjliggjorde en export detta år om 6 000 fat råolja, och den andra torde kunna tas i bruk inom en ganska snar framtid. Vaga planer föreligger också att lägga en oljeledning på havsbotten över till Sicilien, men projektet strandar sannolikt på grund av de höga kostnaderna och riskerna.

Starkt ekonomiskt beroende av utlandet

Få länder torde ha ett så stort handelsbalansunderskott som Libyen. Under de senaste åren har sålunda värdet av importen varit icke mindre än 10 gånger högre än exportvärdet. Exporten, som 1960 uppgick till ca L£ 4 miljoner,¹ består främst av jordnötter, olivolja och frukt och går i första hand till Egypten och Italien. Importen, vilken 1960 utgjorde ca L£ 40 miljoner, kommer framför allt från Storbritannien, Italien och USA. Libyen har en i förhållande till sin nationalprodukt exceptionellt stor import, i värde motsvarande omkring hälften av den inhemska produktionen. De importerade varorna utgöres främst dels av produktionsvaror nästan uteslutande för den mineralexporterande sektorn dels av konsumtionsvaror av lyxkaraktär för de i denna sektor sysselsatta. Importrestriktioner finnes i princip, s. k. open general licence, men de tillämpas liberalt och stränga införsel föreskrifter gäller blott för ett fåtal varor, främst livsmedel. Libyen kan i många avseenden sägas föra en nästan lika importvänlig politik som Nigeria.

Det enorma handelsbalansunderskottet täckes genom en mycket stor kapitalimport, vilket i ringa omfattning har formen av lån. I första hand utgöres kapitalimport-

¹ Det libyska pundet är i paritet med det engelska.

ten av det finansiella bistånd, som lämnas av Storbritannien och USA som motprestation för de militära baser Libyen upplåtit åt dessa länder. Därtill kommer att de utländska oljeföretagen själva betalar den materialimport, som erfordras för deras prospekterings- och anläggningsverksamhet, samt har stora utgifter för de inhemska tjänster av olika slag som tas i anspråk. Flera andra länder, såsom Egypten, Italien och Frankrike har vidare givit finansiell hjälp, varjämte Förenta Nationerna finansiellt och tekniskt bistått landet. På detta sätt har Libyens betalningsbalans i praktiken kunnat uppvisa ett mindre överskott.

Det utländska inflytandet i ekonomin markeras också därav att ungefär hälften av statsinkomsterna härrör från utländsk hjälp eller utländska utgifter i landet. Dessa inkomster behövs förvisso; icke mindre än 40 procent av statsutgifterna åtgår för att täcka omkostnaderna för förvaltningen, då den dubbla uppsättningen av regionala och federala myndigheter är betungande. Världsbanken har rekommenderat en stark nedskärning av utgifterna på denna punkt, en nog så svår operation, vilken bl. a. torde kräva en minskning av den nu mycket starka decentraliseringen i förvaltningen.

Femårsplan för infrastrukturell uppbyggnad

Den femårsplan för landets ut-

veckling under 60-talets första hälft, som skapats med hjälp av Världsbankens experter, sätter ej i främsta rummet som mål att bygga upp industrier utan att skapa försäkringar för sådana. Sålunda lägges huvudvikten vid en uppbyggnad av landets infrastruktur, såsom bevattningsanläggningar, jordförbättringar, transportväsende, kraftverk, sjukvård och skolväsende. Genom att på detta sätt skapa en gynnsam ekonomisk miljö hoppas man ge incitament till privata — inhemska eller utländska — företagare att starta sekundära industriföretag, då oljeintäkterna börjar flyta in i landet och ytterligare ökar landets köpkraft. Ett led i denna politik är de betydande förmåner i form av tull- och skattelättnader under ett visst antal år, som beviljas utländska företag, vilka vill investera i Libyen. Det förtjänar påpekas, att den i femårsplanen utstakade ekonomisk-politiska kursen, vilken helt undviker omedelbart produktiva industriinvesteringar, avviker skarpt från flera andra afrikanska stater — men den intresserar och tilltalar utan tvivel åtskilliga ekonomiska utvecklingsteoretiker.

Sociala och ekonomiska spänningar

Oljerushen har medfört stora sociala omvälvningar i Libyen. Sakta håller den gamla samhällsstrukturen på att brytas sönder, och den feudala regimen ersätts

efter hand av ett system, som börjar få vissa, om än begränsade, likheter med ett västerländskt statskick.

Den kraftiga expansionen inom oljesektorn har ej kunnat försiggå utan ianspråktagande av inhemsk arbetskraft, och de libyer, som fått anställning i de stora oljebolagen, har erhållit löner, som vida överstiger vad jordbruksnäringen eller den statliga tjänsten kan erbjuda. Den avsevärt förbättrade ekonomiska situation, som dessa libyer uppnått, har inom loppet av några år alstrat en rätt burgen medelklass, framför allt i städerna. Den är ännu rätt fåtalig, men en klyfta har dock skapats mellan dessa nyrika och dem, som icke blivit delaktiga av de utländska pengar som strömmar in i landet. Den »nya klassen» är utan tvekan en stor konsument av lyxvaror, vilka i stor omfattning också efterfrågas av de utländska trupperna och oljebolagens personal. Affärsidkarna gör sålunda idag lysande affärer. Dessa förhållanden kan komma att leda till spänningar mellan de olika grupperna, men regeringen synes ha sin uppmärksamhet inriktad härpå vilket bl. a. kommit till uttryck i ovannämnda femårsplan. Denna tar sålunda sikte på att utveckla jordbruket i hopp om att kunna höja jordbruksbefolkningens idag mycket låga levnadsstandard, vilken tidigare berörts.

Denna kraftiga efterfrågeökning har icke oväntat medfört, att Li-

byen på kort tid begåvats med en galopperande inflation, som myndigheterna hittills icke lyckats bemästra.

Lugnt inrikespolitiskt läge

Libyen styres av kung Idris I El Senussi, som synes åtnjuta vidsträckt popularitet bland sina undersåtar. Kungens maktbefogenheter, vilka är betydande, förefaller en utlänning ha utnyttjats på ett klokt sätt, och en av hans angelägnaste uppgifter är att utjämna motsättningarna mellan landets tre regioner Cyrenaica, Tripolitanien samt Fezzan, vilka tillsammans utgör federationen Libyen. Liksom i Nigeria har de olika regionerna ett betydande mått av självbestämmanderätt, men ett problem är att gränsen mellan de federala och de regionala myndigheternas befogenheter är tämligen diffust formulerad i konstitutionen. Detta har tidvis lett till förvecklingar, som dock hittills kunnat lösas genom kungens förmedling. Det kan emellertid antecknas att de federala myndigheternas ställning stärkts bl. a. ifråga om de bestämmelser som reglerar importen. Dessa var i praktiken ohållbara, då de möjliggjorde, att vissa varor kunde införas i en region men inte i en annan.

Riskerna för att de tre regionerna skall söka gå sina egna vägar förefaller åtminstone idag ganska små. Den nya generationen synes hysa den åsikten, att man har allt att vinna på ett regionalt

samarbete, och att fördelarna kommer att bli än mera påtagliga längre fram.

Några egentliga politiska partier finnes knappast utan man kan snarare tala om ett slags lösa samslutningar, vars politiska målsättningar hittills icke synes ha närmare utkristalliserats. Detta torde ej heller av allt att döma komma att ske förrän efter kungens frånfälle; han är nu 65 år. Kronprinsen, som hittills hållit sig i bakgrunden, torde få svårigheter att upprätthålla faderns auktoritet, varför det ej är omöjligt att han liksom Beyen i Tunisien i sinom tid sättes ur spel. Någon verkligt dominerande personlighet vid sidan av kungen kan inte idag skönjas, varför den reella makten i händelse av regimskifte torde komma att övertagas av regeringen. Det finns ett parlament, vilket dock knappast arbetar efter västerländskt demokratiskt mönster.

Svårbestämbar utrikespolitisk hållning

Libyens utrikespolitiska kurs har alltsedan landet blev självständigt varit dunkel och svår att förutse. I princip är den provästlig; därom bär de baser, som upplåtits åt England och USA, otvivelaktigt vittnesbörd. Men vid de tillfällen då arabvärldens och västmakternas synpunkter gått isär, har Libyen icke tvekat att ge sitt fulla stöd åt de förra. De allra första åren efter självständigheten var det brittiska

inflytandet mycket starkt — landet var ju efter kriget också ockuperat av brittiska trupper — men det har efter hand försvagats, samtidigt som amerikanarnas ställning stärkts. Såväl Italien som Västtyskland har också, framför allt i kommersiellt hänseende, fått ett visst fotfäste i landet. Det bör betonas, att trots en lång italiensk ockupation, som tidvis var mycket hård, råder det inte någon anti-italiensk stämning. Idag är man sålunda, åtminstone på officiellt håll, mycket angelägen att behålla den italienska arbetskraften, då denna i stor utsträckning alltjämt behövs för mera kvalificerade uppgifter, såsom i verkstäder och entreprenadverksamhet, dvs. den spelar ungefär samma roll som fransmännen i Algeriet.

Gentemot de kommunistiska regimerna har den libyska regeringen hittills ställt sig kallsinnig. Trots trevare från rysk sida har man icke upprättat några diplomatiska relationer med Sovjetunionen, och det samma gäller kommunist-Kina. Däremot har det förekommit vissa kommersiella kontakter med staterna inom östblocket.

Relationerna till arabstaterna är mera komplicerade. Man har bemödat sig att ha ett gott förhållande till Egypten, men det kan knappast, åtminstone idag, betraktas som särskilt hjärtligt. Man är rädd för att den långt folkrikare och ekonomiskt starkare grannstaten är intresserad av att söka utöva

något slags förmyndarskap över Libyen. Nasser har också gjort försök att övertala den libyska regeringen att inleda ett intimare ekonomiskt och politiskt samarbete, försök som väl får ses som ett led i hans pan-arabiska strävanden. Dessa strävanden har hövligt men bestämt avvisats, särskilt som man ansett sig kunna inregistrera hur Nasser sökte »egyptisera» Syrien. På en punkt har emellertid Nasser vunnit ett visst insteg i Libyen, i det att flera hundra egyptiska lärare finns i skolorna, och det är inte uteslutet att dessa har möjligheter att påverka den libyska ungdomen. Man kan nog inte heller bortse från att det inom vissa kretsar i Libyen finns ett rätt starkt pro-egyptiskt inslag, ehuru dessa idag hålls i schack av den libyske kungen.

Den enda arabiska stat Libyen idag har speciellt hjärtliga relationer med är Algeriet och motståndsrörelsen FLN. Det var därför symptomatiskt, att när FLN's högsta råd under våren sammanträdde för att godkänna Evian-förhandlingarna, rådet avhöll sitt möte i den libyska huvudstaden Tripoli. Även i internationella sammanhang har man gett den provisoriska algeriska regeringen sitt stöd. Som bekant sammanträdde den s. k. Monroviagruppen¹ jämte

några andra afrikanska stater i Lagos kring årsskiftet för att diskutera bl. a. gemensamma angelägenheter samt förutsättningarna för ett intimare ekonomiskt och politiskt samarbete samtliga de afrikanska staterna emellan. På bl. a. libyskt håll ansåg man, att den provisoriska algeriska regeringen borde ha inbjudits till konferensen. Då emellertid denna åsikt ej omfattades av de övriga staterna, lämnade den libyska delegationen omgående konferensen.

Tidvis har Libyen medverkat i den andra av de två stora grupperingarna i Afrika, Casablancagruppen,² men på sistone har man ej heller närvarit vid denna grupps konferenser. Det är tydligt, att man ännu ej på libyskt håll bestämt sig för vilken av de två hästarna man bör satsa på. Därtill kommer säkerligen, att man idag är obenägen att alliera sig med det ena eller det andra blocket. Man har ju under många år helt dominerats av utländska makter, och det är därför knappast att undra över att man nu önskar markera sitt politiska oberoende, icke minst sedan upptäckterna av de betydande fyndigheterna av olja kanske kan göra det möjligt för libyerna att inom en icke alltför avlägsen framtid även i stort sett ekonomiskt stå på egna ben.

¹ Denna består som bekant av dels de s. k. Brazzaville-staterna, d. v. s. flertalet av de f. d. franska kolonierna i Afrika, dels av Etiopien, Nigeria, Liberia, Sierra Leone, Somaliland samt Tunisien.

² Ghana, Guinea, Mali, Förenade Arabrepubliken, Algeriet samt Marocko.

¹ Denna består som bekant av dels de s. k. Brazzaville-staterna, d. v. s. flertalet av de f. d. franska kolonierna i Afrika, dels av Etiopien, Nigeria, Liberia, Sierra Leone, Somaliland samt Tunisien.